

בס"א
תובנות בתחום
הגאו-אנרגיה

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

האם ישראל יכולה להתחבר לנתיבי הנפט החדשים של סוריה?

מאת ד"ר עילי רטיג

תובנות בתחום הגאו-אנרגיה, מס' 11, 7 בספטמבר 2026

תקציר: שיקומה של סוריה מחייה מחדש תוכניות להקמת צינורות נפט שיעברו דרכה ויחברו את עיראק ומדינות נפט נוספות מהמפרץ הפרסי לים התיכון. במבט ראשון, פרויקטים כאלה עשויים להיתפס כמתחרים על שאיפתה של ישראל להפוך לחוליה במסדרון הכלכלי של IMEC, אולם השוואה זו מטעה. בעוד פרויקטים להקמת מסילות רכבת וכבישים אכן עשויים מטבעם להתחרות ישירות זה בזה על נתיבי הובלת מטענים, מסדרונות לשינוע אנרגיה פועלים לפי היגיון שונה. לאחר הקמתם, צינורות נפט וגז טבעי (ובעתיד גם צינורות מימן) נוטים לפעול במקביל על מנת להתמודד עם צווארי בקבוק ומגבלות שינוע, מבלי להתחרות בהכרח זה בזה. ישראל אינה צריכה לראות בצינורות הנפט החדשים שמוקמים בסוריה איום על שאיפותיה, כפי שהיא עשויה לראות בצדק את מסילות הרכבת שטורקיה מתעתדת להקים. השאלה הרלוונטית היא כיצד ישראל יכולה להבטיח לעצמה בעתיד גישה לרשת הנפט האזורית המתפתחת סביבה, גם אם היא אינה עוברת בשטחה. האפשרויות עשויות לכלול חיבור פיזי לצינור נפט עיראקי מתוכנן דרך ירדן, גישה ישירה למשלוחים ימיים מנמל בניאס או מטריפולי לאשקלון, או הסדרי אנרגיה הדדיים שבהם גז וחשמל ישראליים מוזרמים לסוריה ולבנון, בעוד ישראל מקבלת גישה לנתיבי אספקת הנפט העוברים דרכה. המטרה אינה לכפות מעבר של נתיבי אנרגיה דרך ישראל, אלא לוודא שרשת האנרגיה האזורית שנקמת סביבה לא תעקוף אותה לחלוטין.

כבר כעת מתקיים שיתוף פעולה מוגבל בתחום האנרגיה בין ישראל לבין שכנותיה מצפון. [גז טבעי ישראלי זורם לסוריה](#) מאז תחילת 2026 בצורה עקיפה דרך ירדן, ומסחר מוגבל בחשמל בין ישראל, סוריה ולבנון עשוי להתאפשר בקרוב באמצעות [חיבורי חשמל לטורבינות רוח ברמת הגולן](#). המרכיב השלישי שעדיין חסר במערכת יחסי האנרגיה הצנועה אך המתהווה בין ישראל, לבנון וסוריה הוא תחום הנפט, אך גם מצב זה עשוי להשתנות בקרוב.

בשנת 2026 [החלו עיראק וסוריה לקדם תוכניות](#) לחידוש חיבורו של צינור נפט רחב היקף בין עיראק לבין חופי הים התיכון של סוריה, בסיוע מימון אמריקני. צינור כירכוכ-בניאס ההיסטורי הולך בעבר כ-300 אלף חביות ביום, לפני שניזוק קשות ויצא מכלל שימוש. הפרויקט הנוכחי שאפתני יותר וכולל צינור שיוכל להוליך כ-1.5 עד 2 מיליון חביות ביום לעבר בניאס. גם לבנון הביעה עניין בחיבור לרשת המתפתחת [באמצעות שלוחה לטריפולי](#) ולתשתיות הנפט הקיימות שם. אם פרויקטים אלה אכן יקראו עור וגידים, סוריה עשויה לשוב ולהיות מדינת מעבר חשובה לנפט בין אזור המפרץ לבין מזרח הים התיכון.

מנקודת מבט ישראלית, הנטייה להציג את מסדרונות הנפט המתכוננים דרך סוריה כמתחרים פוטנציאליים בשאיפותיה של ישראל לקדם חיבורים אזוריים משלה היא מטעה, משום שהדבר תלוי בסוג התשתית הנדונה. מסדרונות של רכבות וכבישים לשינוע סחורות אכן נוטים להתחרות זה בזה. מכולה היוצאת מסעודיה בדרכה לאירופה יכולה לנוע צפונה דרך ירדן וסוריה לעבר טורקיה, או מערבה דרך ירדן לעבר ישראל ונמל חיפה. שני הנתבים מבקשים להוביל את אותו מטען בין אותם שווקים, ולכן לגורמים פוליטיים יש חשיבות בקביעת הנתב העדיף. משאיות ורכבות חייבות לחצות גבולות, לעבור מכס, לעמוד בדרישות רגולטוריות של כל הצדדים, להשיג ביטוח או מספר ביטוחים שיכסו את כל הדרך, ולציית להסדרי סחר דו-צדדיים או רב-צדדיים משתנים. עיכוב משמעותי בגבול או במקטע אחד של המסע עלול לפגוע בכדאיות הכלכלית של המסדרון כולו. עדות לכך ניתן למצוא בהליכי הובלת המטענים בגבול ישראל-ירדן [הידועים כאיטיים ומסורבלים במיוחד](#). מסיבה זו, קו רכבת פעיל בין סעודיה לבין טורקיה דרך ירדן וסוריה עשוי להוות חלופה ממשית למקטע הישראלי של IMEC. לפיכך, לישראל יש עניין ברור להתחרות על הסחר הזה ולהבטיח שמערכת הובלה אזורית לא פשוט תעקוף אותה לחלוטין.

הולכת אנרגיה, לעומת זאת, פועלת לפי היגיון שונה מזה של מסדרונות סחר אחרים. גם צינורות נפט וגז מחייבים הסדרי מעבר מורכבים וערביות ביטחוניות, אך מרגע שצינור פועל, הסחורה אינה נעצרת לבדיקת מכס בכל גבול. הזרימה נמדדת באמצעות מונים במקום להיבדק פיזית, והתשתית יכולה לפעול ברציפות גם כאשר הסחר הרגיל בין המדינות נותר מצומצם מאוד. בניגוד לסחורות אחרות המחייבות אלפי עסקאות נפרדות, מסחר באנרגיה יכול להתבסס על מספר קטן של חברות, צינורות, חוזים ונקודות מדידה. מסיבה זו, סחר באנרגיה מתקיים לעיתים גם במקום שבו צורות סחר אחרות כמעט אינן קיימות. דוגמה עכשווית לכך היא העובדה שישראל מייצאת כמויות גדולות של גז טבעי לירדן ולמצרים שכמויותיהן רק גדלו במהלך שנות המלחמה בעזה, בעוד שהסחר בסחורות אחרות בין שלוש המדינות נותר מצומצם מאוד.

ישנו גם תקדים היסטורי באזורנו לסוג כזה של שיתוף פעולה אנרגטי שבו ישראל הוכיחה את יכולתה להיות מדינת מעבר פרגמטית. לאחר שישראל כבשה את רמת הגולן ב-1967, עברו לשליטתה כ-50 קילומטרים מצינור הנפט הטורנס-ערבי ("טאפליין") שהוביל נפט סעודי לנמלי לבנון. למרות היעדר יחסים דיפלומטיים בין הצדדים [הנפט המשיך לזרום בצינור](#). ישראל לא קטעה את זרימת הנפט ולא דרשה להפוך ליעד של שוק הנפט הסעודי, וסוריה לא ויתרה על תביעותיה הטריטוריאליות. לצדדים היה אינטרס משותף לאפשר לתשתית האנרגיה הקיימת להמשיך לפעול חרף היחסים הפוליטיים ביניהם, ויש לכך דוגמאות רבות נוספות בעולם.

ההבחנה הזו בין סחר באנרגיה לבין צורות סחר אחרות הופכת את התוכניות המדוברות להקמת צינורות נפט בסוריה ובירדן הופכות אותם למשלימים יותר מאשר למתחרים. עיראק אינה חייבת בהכרח לבחור בין ייצוא נפט דרך טורקיה, דרך סוריה, או אפילו דרך נתיב עתידי לנמל עקבה שבירדן. ריבוי נתיבי ייצוא ישרת את עיראק בכך שיגדיל את חוסנה בפני שיבושים ויחזקו את כוח המיקוח שלה בכל הקשור לתשלום דמי מעבר. אותו היגיון חל גם על סעודיה. צינור נפט סעודי ישיר לים התיכון לא יחליף את "צינור מזרח-מערב" המוביל לינבוע שעל חוף הים האדום. הוא נועד רק לספק אפשרות נוספת לסעודים בעת משבר ולצמצם את התלות בנתיבים ימיים או יבשתיים בודדים, כמו במקרים שבהם [החות'ים משבשים את המעבר הסעודי בבאב אל-מנדב](#).

באופן דומה, ישראל אינה צריכה לראות בצינורות נפט חדשים דרך סוריה מתחרים ביוזמת IMEC, שכן התפיסה המקורית של IMEC לא כללה צינורות נפט. תשתיות האנרגיה שהוצעו במסגרתה כללו חיבורים בין רשתות חשמל, ובטווח הארוך יותר גם צינור למימן ירוק. סביר שצינור נפט עיראקי לבניאס או לטריפולי, או כל חיבור נפט עתידי נוסף מהמפרץ דרך סוריה, יפעל במקביל ליוזמות של IMEC ולא יתחרו בו ישירות.

במקום לנסות להתחרות בסוריה על צינורות נפט, ישראל צריכה להתמקד בפוטנציאל לחיבור עתידי לצינורות הללו. ישראל אינה צריכה להתעקש שצינורות מעיראק או מהמפרץ יעברו בשטחה, אך בעתיד היא עשויה לקבל גישה אליהם באמצעות חיבור פיזי, נתיב ימי או עסקאות החלף מסחריות.

אפשרות אחת היא חיבור פיזי דרך ירדן. עיראק וירדן [דנות זה שנים בצינור נפט לעבר נמל עקבה](#) בהספק של כמיליון חביות ביום. עקבה סמוכה מאוד למסוף הנפט הישראלי באילת, [המחובר באמצעות צינור קצא"א](#) לאשקלון. חיבור ישיר בין צינור עיראקי-ירדני לבין תשתית ישראלית אינו מציאותי מבחינה פוליטית כיום, במיוחד לנוכח עמדתה של עיראק כלפי ישראל. עם זאת, הקרבה הגאוגרפית צריכה לעורר לכל הפחות מחשבה בקרב קובעי מדיניות ישראליים על האפשרות לחיבור עתידי, למשל כחלק מהסכמי נורמליזציה מתרחבים.

אפשרות שנייה היא שישראל תקבל גישה למסופי ייצוא נפט בלבנון ובסוריה לצורך סחר ימי ישיר ומשלוחי נפט למסופים בישראל. הדבר יספק לישראל נתיב נוסף מן המזרח שאינו תלוי בטורקיה כמדינת המעבר העיקרית, כפי שקורה כיום באספקת הנפט מאזרבייג'ן ומקזחסטן לישראל, וכפי שהיה בעבר באספקת נפט מהאוטונומיה הכורדית בעיראק (KRG). נוסף על כך, תשתיות קצא"א באשקלון ובאילת יוכלו לספק שירותי אחסון ומעבר לנפט גם ללקוחות ממדינות המפרץ, כפי שהן עושות עבור לקוחות בינלאומיים רבים המעבירים נפט גולמי בין הים התיכון לשווקים באסיה.

אחת האפשרויות להקל על סחר מסוג זה היא להשתמש בעסקאות החלף מסחריות (swap deals) במקום בחיבור פיזי. למשל, הסדר הדדי שבו הגדלת כמויות הגז הישראלי שכבר מגיעות לסוריה תעניק לישראל גישה לייבוא נפט דרך הים ממסופים בסוריה ובלבנון אינו בלתי אפשרי. בצורה כזו, אם עיראק, סוריה ולבנון אכן יקימו רשת נפט ים-תיכונית רחבת היקף, ישראל תוכל להרוויח ממנה אם תשאיר את הדלת פתוחה לאפשרות עתידית של עסקאות החלף, להסדרי שימוש במסופים או לחיבורי שלוחה.

גישה זו מתאימה גם לאינטרסים הרחבים יותר של ישראל לשמירה על ביטחונה האנרגטי. [השיבושים החוזרים בהפקת הגז בישראל](#) מאז תחילת המלחמה בעזה והסבבים מול איראן, והאיזמים הטורקיים התקופתיים לחסום את מעבר הנפט דרכה לישראל, המחישו את הסכנה שבהסתמכות רבה מדי על מספר קטן של נתיבי אספקת אנרגיה. שכנותיה של ישראל מגיבות לכך באמצעות גיוון אפשרויות האספקה, ועל ישראל לעשות את אותו הדבר. רוב ייבוא הנפט לישראל [תלוי כיום במעבר דרך טורקיה](#), בין אם דרך מסוף ג'יהאן ובין אם

דרך המצרים הטורקיים בים השחור, והוא מגיע כולו דרך הים. רשת ייבוא נפט מגוונת יותר הכוללת מרכיב יבשתי תוכל לספק לישראל יתירות נוספת ולהזיל את עלויות הייבוא.

לחזון הזה יש כמובן מגבלות רבות. עיראק אינה מעוניינת לקדם כיום בפומבי פרויקטים של תשתיות נפט שעשויים לאפשר לנפט להגיע לישראל, וזאת למרות שנפט כורדי מעיראק [הגיע בעבר לישראל בכמויות גדולות](#). נוסף על כך, האפשרות להקים בפועל צינור נפט מעיראק לירדן עדיין רחוקה בשל מגבלות תקציביות ומכשולים ביורוקרטיים. אף שהצינור העיראקי-סורי מתקדם הרבה יותר ונהנה מתמיכה בינלאומית, ובכלל זה מצד ארצות הברית, עליו עדיין להתגבר על מכשולים כמו השגת ערביות להגנה פיזית לאורך מאות קילומטרים, יצירת מנגנוני תשלום אמינים וביטחון בכך שהמשלוח המעורבות יכבדו את ההסכמים במשך עשרות שנים גם אם יתחלף המשטר באחת המדינות. סוריה עדיין אינה עומדת בכל התנאים הללו. עיראק עצמה מתמודדת עם מגבלות פוליטיות וביטחוניות רבות, ולבנון נותרה בלתי יציבה בכל קנה מידה. צינור בהיקף כזה ידרוש התחייבויות מסחריות משמעותיות, מימון וערבוביות ביטחוניות ארוכות טווח בטרם ניתן יהיה להצדיק את הקמתו, ולכן הוספת האפשרות לחיבור ישראלי לצינור כבר בשלב מוקדם צפויה רק להקשות על התהליך.

לכן, על ישראל לעקוב אחר צינורות הנפט המתוכננים כעת בסוריה ולהימנע מקידום מדיניות או מהצהרות שיציגו אותם כתחרות או כאיום שלא לצורך. ישראל צריכה להמשיך להתחרות בנחישות על מסילות רכבת, נמלים ונתיבי שינוע, משום שאלה אכן יכולים לעקוף אותה, אך עליה להתייחס לצינורות אנרגיה באופן שונה. היעד האסטרטגי צריך להיות יצירת מספר רב ככל האפשר של נתיבי אנרגיה אמינים והבטחת היכולת של ישראל להתחבר אליהם בעתיד.

אזור מזרח הים התיכון אינו זקוק למסדרון אנרגיה יחיד שייצא מנצח. הוא זקוק לרשת של נתיבים שיספקו חלופות כאשר מלחמה, מחלוקות פוליטיות, תקלות טכניות או שיבושים בנתיבים ימיים פוגעים באחד מהם. יש לראות בצינורות החדשים הנשקלים כעת דרך סוריה הזדמנות עבור ישראל. המטרה אינה שצינורות הנפט יעברו בהכרח דרכה, אלא להבטיח שרשת האנרגיה האזורית שתתגבש לא תעקוף דרך קבע את ישראל כולה.

ד"ר עילי רטיג הוא מרצה בכיר במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן וחוקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. הוא מתמחה בגאופוליטיקה של אנרגיה וביטחון לאומי.

מאמר זה נכתב כחלק מפרויקט משותף של מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים וקרן קונרד אדנאואר-ישראל שכותרתו:
"מקווי עימות לקווי חשמל: שיתוף פעולה אנרגטי בין ישראל, סוריה ולבנון"